

“עיר-התמרים” היא עין-גדי

תקציר

בזיהוי מקומה של **עיר-התמרים** נחלקו דעות ראשוניים ואחרונים – פרשנים והיסטוריונים.

שלושת זיהוייה: יריחו, תמר במדבר, העיר צער. במאמר זה ייעשה ניסיון לזהותה עם עין-גדי, השוכנת בפתח הדרך, העולה מים-המלח אל הרי-יהודה ואל ערי הקיני.

ובני קיני חתן משה עלו מעיר-התמרים, את בני-יהודה,

מדבר יהודה אשר בנגב ערד, וילך וישב את העם (שופטים א, טז)

בזיהוי **עיר-התמרים** בכתוב זה נתלבטו ראשוניים¹ ואחרונים (פרשנים והיסטוריונים). סיכום קצר של הצעותיהם השונות מובא להלן:²

השם “עיר-התמרים” בא בדב' לד, ג; בשופ' ג, יג ובדהי"ב כח, טו. שם זה יפה לכמה יישובים, שבהם צומחים מטעי-תמרים. בדברים ובדהי"י השם “עיר-התמרים” נרדף ליריחו. כך נראה לפרש אף בשופ' ג, יג (וראו בפירוש שם). אולם כיוון שיריחו שוכנת הרבה מצפון לתחומי מושבו של הקיני, הוצע לזהות את עיר-התמרים עם תמר במדבר (מל"א ט, יח [קרי: תדמר]; יח' מז, יט; מח, כח). תמר מוזכרת במקורות יווניים ורומיים בשם תמרה, ויש מזהים אותה בעין-חצבה שבערבה. אבל יש סבורים, שהכוונה לצוער, הנזכרת במשנה יבמות (טז, ז) כעיר-התמרים, ומופיעה בעיטור של תמרים במפת מידבא. לדעת אחרים, יש לזהותה עם חצון-תמר, היא עין-גדי (בר' יד, ז; דהי"ב כ, ב), ואי-אפשר להכריע.

להלן ננסה לזהות את **עיר-התמרים** עם **עין-גדי**.

הצעתנו מתבססת על הפועל המשמעותי **עלו** בראש הכתוב שהבאנו לעיל, הבא לציין את הדרך, העולה מעיר-התמרים ומגעת אל גב הרי-יהודה. ואכן דרך קדומה בתפקוד זה נמשכה מאזור עין-גדי אל עבר **מדבר יהודה אשר בנגב ערד**.

מילות מפתח: עיר-התמרים; יריחו; הקיני; העמלקי; דוד; מישע; עגלון; נחל קינה.

1. ראו רש"י על-אתר, המאריך במובאה מן המדרש.

2. י' אמית, **שופטים: עם מבוא ופירוש** (מקרא לישראל), ירושלים תשנ"ט, עמ' 36. לזיהוי המקומות – עיינו במפה הנספחת למאמר.

סיומו של הפסוק וילך(ו) וישבו(ו) את (=עם) העם – קשה: מי העם? אולם השלמת המלה האחרונה, על-פי קריאת תרגום השבעים, העמלק, מלמדת, כי בני הקיני נתיישבו בקרב העמלקי, כפי שידוע לנו מסיפורי שאול ודוד.³

על דרך זו, העולה, על-פי השערתנו, מעין-גדי אל עבר גב-ההר ביהודה – ניתן ללמוד מן האירוע בימי יהושפט: ויהי אחרי-כן באו בני-מואב ובני-עמון ועמהם מהעמונים [קרי: המעונים] על יהושפט למלחמה. ויבאו ויגידו ליהושפט לאמר: בא עליך המון רב מעבר לים (המלח) מארם [קרי: מאדם].⁴

והנם בחצצון-תמר, היא עין-גדי (דהיי"ב כ, א-ב).

נראה לנו, כי מחבר ספר דברי-הימים הכיר את הכתוב: וישבו (לאחור) ויבאו אל עין-משפט, היא קדש.⁵ ויכו את כל שדה-העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצון-תמר (בראשית יד, ז).⁶

לפיכך כתובנו מציין כאן, כי חצצון-תמר, שבמלחמות-יהושפט עם בני-מואב ובני-עמון, אינה זו שמדרום לים-המלח, אלא זו שמעבר לים – ממערב לים-המלח – היא עין-גדי, המוכרת מסיפורי-דוד, הנמלט משאול ומוצא בה מפלט – ויעל דוד משם, וישב במצודת עין-גדי. ויהי כאשר שב שאול מאחרי פלשתים ויגידו לו לאמר: הנה דוד במדבר עין-גדי (שמ"א כג, כט – כד, א).

זאת – ועוד: מחבר ספר דברי הימים מצא לנכון לציין את יסוד ההפתעה שבמסע בני-מואב ובני-עמון: ויבאו ויגידו ליהושפט לאמר: בא עליך המון רב מעבר לים (המלח) – מאדם [במקום הכתוב: מארם] – דהיינו בדרך העוקפת, הארוכה, מדרום – היא דרך אדום, הנזכרת במסע העוקף של יהורם, יהושפט ומלך אדום, נגד מישע מלך מואב (מל"ב ג, כ). זאת, בניגוד לדרך הקצרה שמצפון, מעברות-הירדן למואב, שבה בחר להגיע, אל עיר-התמרים, עגלון מלך מואב... ויאסף אליו את בני-עמון ועמלק וילך ויך את ישראל – ויירשו את עיר-התמרים (שופטים ג, יב-יג); ובהמשך: וירדו אחריו (אחרי אהוד) וילכדו את מעברות-הירדן למואב – ולא נתנו (ל)איש לעבר – ויכו את מואב בעת ההיא כעשרת אלפים איש, כל שמן (=בריא וחזק) וכל איש חיל – ולא נמלט איש (שם, כח-כט).

3. ראו מ' נאור, המקרא והארץ, ב, תל-אביב תשי"ד, עמ' 109; אמית (שם), עמ' 36; אישור לגרסה זו – בהמצאות הקיני בקרב עמלק במלחמת ישראל בעמלק בימי שאול: ויאמר שאול אל הקיני: לכו סרו, רדו מתוך עמלקי... (שמ"א טו, ו). על תופעת קיצור מלים – עיינו במאמרו של י' קולר, 'סמלים, קיצורי מלים וראשי תיבות במקרא', בית מקרא, לא, קד-קה (תשמ"ו), עמ' 10-16, 137-143. וראו ש' אברמסקי, 'הקינים – מוצאם והשתלבותם ביהודה', ש' אברמסקי ומ' גרסיאל (עורכים), שמואל א (עולם התנ"ך), תל-אביב תשנ"ג, עמ' 141-143. בימי שאול כבר היו יישובים של הקינים ביהודה ובנגב. אין זה מקרה, שבימי שאול נזכרות (בזיקה לדוד) ערי הירחמאל (שמ"א כז, י; ל, כט). אפשר, שנשמתר הד לכך בשירת בלעם: העמלקי נידון לאבדון: "ואחריתי עדי אבד", ואילו הקיני – מושבו איתן: "איתן מושבך, ושים בסלע קנך" (במדבר כד, כ-כג). הלשון "קנך" רומזת לשם קיני.

4. ראו ע' בוסתנאי (עורך), דברי הימים ב (עולם התנ"ך), תל אביב תשנ"ה, עמ' 149: על-פי ההקשר הים הוא ים-המלח. במילה "מארם" התחלפה כנראה האות דל"ת ברי"ש, בשל הדמיון ביניהן (חילוף שכיח במקרא), ויש לגרוס: מאדם. כך עולה מן ההקשר, שכן הדרך ממואב לעין-גדי עברה בצפון אדום (הר שעיר) ובדרום ים-המלח. ועיינו י' קיל בפירושו לפסוקנו בספר דברי הימים ב (דעת מקרא), ירושלים תשמ"ו, עמ' תשי.

5. ראו נ' אררט, הדרמה במקרא. ירושלים תשנ"ו, עמ' 27, הערה 14: נראה לנו לזהות את קדש, עין-משפט שבכאן, עם רָקֶם – היא פטרה על דרך הערבה. ראו י' אליצור וי' קיל (עורכים), אטלס דעת מקרא, ירושלים תשנ"ג, עמ' 51-52 (מפה).

6. ראו אררט (שם), עמ' 27, הערה 15: נראה לנו לזהות את חצצון-תמר בחבל תמר שמדרום לים-המלח – על דרך הערבה, בסמוך לקדש, על-פי יחזקאל מז, יט; מח, כח. ראו פ' נאמן, אנציקלופדיה לגיאוגרפיה מקראית, ב, בעריכת ש' אברמסקי, תל-אביב תשכ"ד, עמ' 571-570.

